

Қорыта келсе, пандемия жаһандық академиялық қауымдастықты қашықтықтан оқытуды, білім берудің негізгі түрі ретінде тануға мәжбүр етті. Бұл зерттеу Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарының білім берудің жаңа түріне қалай бейімделгенін және оқытуды жүзеге асыруда қандай қиындықтарға тап болғанын көрсетеді. Пандемия кезінде қашықтықтан білім беру платформалары оқу процесін жүзеге асырудың негізгі құралына айналды. Елдің жоғары оқу орындары пандемияға дейін Platonus және Moodle, ал мектептерде Kundelik сияқты платформаларды белсенді пайдаланды, ал пандемия кезінде кейбір ЖОО мен мектептер өздерінің платформаларын әзірледі, ал қалғандары ZOOM, Microsoft Teams, WebExCisco және т.б. сияқты танымал платформаларды пайдаланды. Бірақ та, бұл платформалар қолайсыздығын да көрсетті. Осылайша, қашықтықтан оқытудың білім деңгейіне кері әсері болса да, бұл білім беру саласынан кете алмайды. Қашықтықтан оқу шетелде оңай жоғары білім алу мүмкіндігін жеңілдетеді.

Әдебиеттер

1. Тематический анализ на тему «Влияние пандемии COVID-19 на высшее образование в Казахстане» // <https://iqaa.kz/o-nas/publikatsij/tematicheskie-analizi>

2. ҰБТӨП бөлінісінде ҰБТ қатысушылары және жинаған баллдары бойынша мәлімет // <http://www.testcenter.kz/stats/statisticheskie-dannye-ent/>

Боранбай Д.Қ., 1 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м. аға оқытушы Темирбекова Л.А

ЕҢБЕК ӨНІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ

Экономикалық өсімнің негізгі көрсеткіші ол аз көлемде шығын шығарып, мол табыс табу. Ол үшін өнімді еңбек ету аса маңызды. Бұл мақалада еңбек өнімділігі туралы айтылады. Қазақстанды басқа елдердің еңбек өнімділігімен салыстырамыз.

Еңбек өнімділігін түсіндіру үшін 2 компанияны мысал етіп алайық. Екеуіде бірдей өнім жасап шығарады және бұл екі компанияның шығарған тауар көлемі бірдей. Алайда, бірінші компанияда 50 жұмысшы, ал екінші компанияда 100 жұмысшы бар делік. Себебі бірінші компания жаңа технологиялармен жұмыс жасайды деп қарастырайық. Сонда бірінші компанияның еңбек өнімділігі, екіншісінен 2 есе жоғары болады. Бұл мысал ақылға сыймайды олай болуы мүмкін емес деп ойларсыз, алайда еңбек өнімділігі 2 есе емес 2000 есе артық болуы мүмкін. Мысалға, Африкада егіс алқабында мақта егіледі де, сол жердің жергілікті тұрғындары мақтаны қолмен тереді. Ал Америкалық фермер өз алқабындағы мақтаны комбайнмен жинайды. Ең қызығы бұл екі әр түрлі алқапта өсірілген мақтадар әлемдік нарықта бірдей бағада сатылады. Әрине мұндай жағдайда Америкалық фермердің еңбек өнімділігі 2000 есе жоғары болады.

Еңбек өнімділігі – жұмысшының уақыт бірлігінде белгілі бір өнім санын шығару қабілеттілігі.

Еңбек өнімділігінің деңгейі бір уақыт бірлігінде өндірілген өнім санымен немесе бір өнімді өндіруге жұмсалған жұмыс уақытының көмегімен өлшенеді. Практикада еңбек өнімділігінің деңгейінің тура және теріс шамаларын есептейді.

Экономикада бір ерекше қағида бар. Ол қағидада былай делінеді "Қандайда бір нәтижені өлшеуге болатын болса, онда оны жақсартуға болады". Яғни, мысал бойынша Африкалықтар комбайн алып мақта теретін болса, онда еңбек өнімділігін арттыра алар еді. Дәл сол сияқты Америкалық фермерде әр адам жеке жүргізетін комбайндардың орнына, бір орталықтан спутникпен басқарылатын комбайндар алатын болса, онда еңбек өнімділігін арттырар еді.

Еңбек өнімділігі деген индустрияландыру екен ғой деп ойласаныз, жоқ сіздікі қате деп айта алмаймыз. Себебі еңбек өнімділігін индустрияландырумен тығыз байланысты.

Алғаш тарихта еңбек өнімділігінің артуы дәл индустрияландырумен тұспа-тұс келеді. Анығырақ айтар болсақ, әлемдік деңгейде еңбек өнімділігінің артуы 18-ші ғасырдан ақ басталды. Ең алғаш индустрияландыру 18-ші ғасырдың аяғында Еуропада болған.

Ал бізде еңбек өнімділігі қарқынды түрде артқан кезең Кеңес одағында болған кезімізге тұспа-тұс келеді. Яғни өндірістік революция болған кезде еңбек өнімділігі артады. Алайда таяқтың екінші ұшы болатының ұмытпаған жөн. Себебі экономикада біреудің жеңісі, екінші біреудің жеңілісі. Қай кезеңде болмасын өндірістік революция болғанда еңбек өнімділігі артады да жұмыссыздық пайда болады.

Мысалы, Еуропада алғаш жіп иіретін станок пайда болып, бір еуропалық әйелдің 1 айда иіретін жібін 1 ақ күнде иіріп тастағанда, әрине жіптің бағасы арзандап кетті. Тіпті қолмен иіру тиімсіз болып қалдыда көптеген табыс тапқан әйелдер жұмыссыз қалды.

Қазақстан қазба байлыққа өте бай ел, неге біздің табысымыз төмен деп кей азаматтар басын қатырып жатады. Ия елімізде монополия бар, жемқорлықта бар. Алайда бұл сұрақтың экономикалық жауабы, елімізде *еңбек өнімділігі* төмен.

Қазақстанның еңбек өнімділігі еуропа елдерінен 11-12 есеге дейін төмен. Яғни Қазақстанда 11 адам жасайтын жұмысты Еуропада 1 ақ адам жасайды деген сөз. 11 адам 60 000 теңге жалақы алатын болса, Еуропада бұл жұмысты жалғыз өзі 1 адам жасап 660 000 теңге табыс тауып отыр деген сөз.

Неге? Себебі біз технологиялық тұрғыда артта қалдық. Әсіресе дәл осы технологиялық тоқырауымыз өндірістік саласымен ауыл шаруашылығы саласында қатты сезіледі.

Дүниежүзілік банктің баяндамаларына сүйенсек соңғы 10 жылда Қазақстанда жайсыз тенденция қалыптасқан. Тұтастай алғанда экономика ілгері басып келеді, бірақ еңбек өнімділігі төмендеуде. Зерттеу жүргізген мамандар мұның негізгі себебі ретінде қоғамның түрлі саласында жоғары технологияның аздығын айтады. Инновациялық қондырғылардың үлесі әсіресе өнеркәсіп саласында төмен. Фраунгофер институтының зерттеуі бойынша біздің өңдеу өнеркәсіп саласындағы кәсіпорындардың 80 % қолмен немесе жартылай автоматтандырылған құрылғылар арқылы жұмыс жасайды. Жұмысы тұтастай автоматтандырылған мекемелердің үлесі 3-ақ %.

Бұдан шығатын қорытынды өндірісті барынша тың техникалармен икемдеу керек. Бірақ, мұнымен мәселелер шешіліп кетпейді. Дүниежүзілік банк өкілдері біздегі жеке сектордың кең тыныстауына мүмкіндік берілуі тиіс дейді. Әйтпесе нарыққа қосылып жатқан жаңа компаниялар саусақпен санарлық. Осының кесірінен еңбек өнімділігі артпай тұр. Егер өзімізді көршілес мемлекеттермен салыстыратын болсақ біздегі көрсеткіш ТМД аумағындағы ең жоғарғысы. Еңбек өнімділігінің деңгейі бойынша Қазақстанмен Ресей көш бастап тұр. Ал дүниежүзі елдерінің көрсеткіштерімен салыстырғымыз келсе еңбек өнімділігінің тұрғындардың сатып алу қабілетімен қатар алып қарастыру керек.

Қазақстан 2050 жылға қарай табысы жоғары ел мәртебесіне жету үшін және әлемдегі ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына кіру үшін, еңбек өнімділігін арттыру үшін көп күш жұмсауы қажет.

Еңбек өнімділігін арттырудың рөлі мен оның негізгі факторларының классикалық анықтамасын А.Смит "Халық байлығының табиғаты мен себептері туралы зерттеу" еңбегінде: "Кез келген халықтың жер мен еңбегінің жылдық өнімі, оның өндіруші жұмысшылары мен әлдеқашан жұмыс істеп жатқан өндіруші күштердің санын арттыру арқылы капиталды, яғни қорды ұлғайту нәтижесінде ұлғаюы мүмкін" деп жазды.

Еңбек өнімділігі факторлары мынадай топтарға бөлінеді:

Бірінші топ-негізгі капитал факторлары. Оның рөлі инвестициялар мен ұзақ мерзімді материалдық активтердің сапасы, пайдалану дәрежесі, даму деңгейімен байланыстырылады. Бұл факторлар алдыңғы қатарлы технологияларды енгізумен, механизациялау және автоматтандырумен, сапалы, тиімді материалдарды пайдаланумен байланысты. Бірақ еңбектің өсуі бұл факторлардың ықпал ету есебінен қол жеткізілген жұмыс көлемнің өсімінен асып түспеуі тиіс. Негізгі капиталды ұлғайту есебінен қол жеткізілген жұмыс көлемнің өсімін дәл анықтау қиын, себебі қызметтің кез келген түрі негізгі қорлармен, олардың құрылымымен қолданылатын технологияларымен тығыз байланыста.

Екінші топ-әлеуметтік-экономикалық факторлар. Бұл топта жұмысшылардың құрамы мен еңбек сапасы анықталады. Әрбір тұлғаның жалпы жиынтық еңбекке үлесі бірдей бола бермейді. Біреулері ұжымда әрқашан орташа мәннен көп, әлкімшілері, орташандан аз өндіреді. Алайда еңбек өнімділігін есептеудің қазіргі пайдаланып жүрген ұжымдық әдістері мұны ескермейді. Жекелеген жұмысшының еңбек өнімділігі оның қабілеттілігіне, шеберлігіне, біліміне, жасына, денсаулығына және бірқатар басқа да себептерге байланысты. Еңбек өнімділігі тұрғысынан жұмыс қабілеттілігі орташа мәннен айтарлықтай жоғары "өз" жұмысшысын табу маңызды. Жұмысшылардың мұндай іріктеуіне еңбек сапасын бағалау және кәсіби іріктеу жүйесі көмектеседі.

Үшінші топ-ұйымдық факторлар. Олар еңбекті ұйымдастыру мен басқару қызметкерлер менеджменті жөніндегі шаралар кешенін қамтиды. Экономиканың дамуымен факторлардың бұл тобының рөлі арта түседі. Еңбекті ұйымдастыру мен басқару ұғымы кәсіпорынның өлшемі мен тұрған орнын таңдаудан, өндірісті ұйымдастыру формасы ретінде маманданудан мен

қыыстырудан, құрылым және кәсіпорынды басқару стилінен, оның бөлімшелерінің қызметтік міндеттерін анықтаудан тұрады.

Сонымен, еңбек өнімділігін арттыру жолдары:

- 1) кадрлар біліктілігін арттыру
- 2) өндіріс үрдісін механизациялау және автоматтандыру
- 3) ғылыми техникалық прогрес жетістіктерін енгізу
- 4) еңбекті материалды ынталандыру.

Әдебиеттер

- 1) https://youtu.be/RHv_GTt5S5s
- 2) <https://youtu.be/vayWt7J67tw>
- 3) <https://blogs.worldbank.org/ru/europeandcentralasia/kazakhstans-productivity-quest-unleashing-financing-dynamic-firms>

Джуринская Е.В., 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

ПРИОРИТЕТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ВЫБОРЕ ВУЗА

Образование - это один из важнейших процессов в жизни человека. Человек всю жизнь обучается и изучает что-то новое. Выбор ВУЗа и профессиональной деятельности - тяжелый и сложный процесс. Несмотря на то, что человек учится всю жизнь, самый эмоционально и психологически тяжелый выбор – это первое высшее образование. Как правило, это период, когда подростки заканчивают школу. Период, когда подростки переживают школьные экзамены, единое национальное тестирование и выбор будущей специальности и места образования.

Было проведено статистическое исследование среди студентов 1-го курса Карагандинского университета имени Е.А.Букетова с целью выявить причины выбора именно этого университета и рассмотреть критерии, которые могли на это повлиять, а также нами был проведен сравнительный анализ с исследованием, проведенным в 2019 году.

По данному исследованию нами выдвигаются следующие гипотезы:

- выбор ВУЗа определяется личным интересом к университету. Учащиеся не полагаются на выбор родителей, друзей, знакомых. Отдают предпочтение своему личному выбору.
- каждый вуз должен формировать собственные ценности, которые позволят ему охватить наиболее широкую целевую аудиторию [1].

Основным методом статистического исследования является анкетирование. В анкете были представлены вопросы, связанные с причинами выбора ВУЗа [2].

План исследования:

- объект исследования: студенты 1-го курса;
- объем статистической совокупности: 46 студентов;
- сроки проведения исследования: февраль 2023 года;
- метод сбора данных: анкетирование.

Результаты исследования выглядят следующим образом.

Студенты полагаются на свой выбор (37,8%).

Студенты полагаются на местоположение университета (28,9%).

Студенты полагаются на престиж университета (22,2%).

Студенты полагаются на мнение родителей (8,9%).

У студентов отсутствует выбор (2,2%).

Студенты мало полагаются на мнение родителей и у малого количества студентов отсутствовал выбор.

Исследование, проведенное нами, подтверждает выдвинутые гипотезы. Выбор ВУЗа определяется личным интересом (37,8%). Студенты в основном не полагаются на выбор родителей (8,9%)